

Л. В. УЩАПІВСЬКА. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕДАЧІ МАЙНА ТВОРЧИХ СПІЛОК РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Досліджується особливий спосіб набуття творчими спілками України права власності чи користування майном творчих спілок, які були зареєстровані в СРСР.

Ключові слова: творчі спілки, майно творчих спілок, об'єднання громадян, безстрокове безоплатне користування, безоплатне довічне користування.

Исследуется особый способ приобретения творческими союзами Украины права собственности или пользования имуществом творческих союзов, которые были зарегистрированы в СССР.

Ключевые слова: творческие союзы, имущество творческих союзов, объединения граждан, безстрочное бесплатное пользование, бесплатное вечное пользование.

The particular way of acquisition of property or right of use of assets of creative unions of Ukraine, which were registered during Soviet Union's existing.

Key words: creative unions, assets of creative unions, association of citizens, free tenancy at will, free lifetime use.

На час проголошення Україною незалежності існувала досить велика кількість добровільних організацій, творчих союзів, а також система професійних союзів. Проте, організації, які були перереєстровані відповідно до Постанови Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок реєстрації громадських об'єднань» від 29 вересня 1990 р. № 281-ХІІ та в порядку, встановленому Тимчасовими правилами розгляду заяв про реєстрацію статутів громадських об'єднань, затвердженими постановою Ради Міністрів УРСР від 21 грудня 1990 р. № 385, набували статусу юридичних осіб. Ті ж, які не були зареєстровані, з прийняттям 30 серпня 1991 р. Президією Верховної Ради УРСР Указу «Про передачу підприємств, установ та організацій союзного підпорядкування, розташованих на території України, у власність держави» фактично припинили свою діяльність, оскільки їх майно стало державною власністю України.

Ще за часів існування Радянського Союзу творчі об'єднання громадян виділялися як самостійні види громадських організацій. Після прийняття 16 червня 1992 р. Закону України «Про об'єднання громадян» такі юридичні особи створювалися та діяли відповідно до цього Закону. Але, враховуючи специфіку їх діяльності, 7 жовтня 1997 р. був прийнятий Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», який визначає правовий статус професійних творчих працівників, встановлює правові, соціальні, економічні та організаційні засади діяльності творчих спілок у галузі культури та мистецтва.

Важливість Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» визначається двома особливостями. По-перше, він чітко визначив утворення творчої спілки та набуття нею відповідного правового статусу. По-друге, ним вирішено наболіле питання про спірні проблеми на майно творчих спілок, що були створені ще за Радянського Союзу.

Творчі спілки є одним із видів громадських організацій і, зокрема, регулюють свою діяльність Законом України «Про об'єднання громадян». За останні роки в

Україні правові проблеми громадських об'єднань були досліджені багатьма науковцями. Були захищені кандидатські дисертації таких авторів: О.М. Соловйова¹, В.О. Чепурнова², Л.М. Мандрика³, Ю.В. Кривенко⁴ та інших. Однак, правові проблеми передачі майна творчих спілок Радянського Союзу в Україні предметом дослідження українських вчених не були. Тому обрана тема є актуальною.

Метою статті є дослідження особливого способу набуття творчими спілками України права власності чи користування майном творчих спілок, які були зареєстровані за часів існування Радянського Союзу.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» творча спілка – це добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, яке має фіксоване членство і діє на підставі статуту.

На сьогоднішній день в Україні Міністерством юстиції зареєстровано 22 всеукраїнські творчі спілки. Вони діють на принципах добровільного об'єднання її членів, які належать до одного фахового напрямку культури та мистецтва, самоврядування, взаємодопомоги і співробітництва, невтручання у творчий процес, вільного вибору форм і методів творчої діяльності, визнання авторських прав. У кожному фаховому напрямку може бути створено одне або більше добровільних творчих об'єднань. Творчі спілки України можуть мати всеукраїнський та регіональний (місцевий) статус.

Відповідно до статті 21 Закону «Про об'єднання громадян» об'єднання громадян можуть мати у власності кошти та інше майно, необхідне для здійснення його статутної діяльності. Об'єднання громадян набуває право власності на кошти та інше майно, передане йому засновниками, членами (учасниками) або державою, набуте від вступних та членських внесків, пожертвуване громадянами, підприємствами, установами та організаціями, а також на майно, придбане за рахунок власних коштів чи на інших підставах, не заборонених законом. Громадські організації також мають право на майно та кошти, придбані в результаті господарської та іншої комерційної діяльності створених ними господарсько-вих установ та організацій, заснованих підприємств.

Кошти та інше майно об'єднань громадян, в тому числі тих, що ліквідуються, не можуть перерозподілятися між їх членами і використовуються для виконання статутних завдань або на благодійні цілі, а у випадках, передбачених законодавчими актами, за рішенням суду спрямовуються в доход держави.

Законом України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» встановлюються особливі способи набуття права власності та користування нерухомим майном. Відповідно до ст. 21 Закону окрім внесків членів творчих спілок, до них відносяться також винагороди за управління майновими правами авторів відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права»; фінансування з Державного бюджету України; майно колишніх загальносоюзних творчих спілок Союзу РСР, до якого належать розташовані на території України будинки, споруди, матеріально-технічні засоби, які за станом на 24 серпня 1991 р. згідно з правоустановчими документами перебували у віданні творчих спілок колишнього Союзу РСР або у володінні чи користуванні відповідних республіканських або територіальних структур, зокрема Всеукраїнській музичній спілці, Спілці архітекторів України, Спілці дизайнерів України, Спілці журналістів України, Спілці кінематографістів України та ін.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 10 квітня 1992 року

№ 2268-ХІІ «Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України», з метою збереження майна загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР Верховна Рада України постановила, що до визначення правонаступників загальносоюзних громадських організацій колишнього Союзу РСР передає тимчасово Фонду державного майна України майно та фінансові ресурси розташованих на території України підприємств, установ та об'єктів, що перебували у віданні центральних органів цих організацій. Фонду державного майна України прийняти майно цих підприємств, установ та об'єктів до 1 травня 1992 року.

Аналіз даної Постанови дозволяє зробити висновок, що держава не набула права власності на майно всеоюзних громадських організацій, а лише тимчасово передала майно та фінансові ресурси, розташованих на території загальносоюзних громадських організацій. Фонд державного майна здійснював лише управління ним.

Відповідно до статті 3 Прикінцевих положень Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» Кабінету Міністрів України було доручено у 2-місячний строк разом із Фондом державного майна України забезпечити передачу у власність чи надати у безстрокове користування нерухоме майно творчим спілкам (Всеукраїнській музичній спілці, Спілці архітекторів України, Спілці дизайнерів України, Спілці журналістів України, Спілці кінематографістів України, Спілці композиторів України, Спілці майстрів народного мистецтва України, Спілці письменників України, Спілці театральних діячів України, Спілці фотохудожників України, Спілці художників України), яке було в їхньому користуванні на момент прийняття Верховною Радою України Постанови від 10 квітня 1992 року № 2268-ХІІ «Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України».

Отже, Законом України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» було встановлено, що спілки можуть набувати як право власності на майно, так і право користування. Слід зазначити, що Закон не встановив правових підстав користування таким майном. Зокрема, не визначив питання платності чи безоплатності користування майном.

Застосування терміну «безстрокове користування» викликає на практиці деякі складнощі, оскільки відповідно до Цивільного Кодексу України, відсутність зазначення строку дозволяє в будь-який момент відмовитись від договору.

Як приклад, Вищий господарський суд України від 25.10.2007р. розглянув позов Представництва по управлінню комунальною власністю Одеської міської ради до Одеської обласної організації Національної спілки художників України про розірвання договору безстрокового безоплатного користування. Незважаючи на те, що судом не було встановлено правових підстав для розірвання даного договору, з цього вбачається можливість в будь-який момент ініціювати розірвання даного виду договору, тобто договору без зазначення строку⁵.

Відповідно до статей 9 і 21, пункту 3 розділу VI «Прикінцеві положення» Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 року №1058 «Про передачу нерухомого майна творчим спілкам», якою затверджено:

Перелік розташованих на території України підприємств, установ та організацій творчих спілок колишнього Союзу РСР, будинки і споруди яких передаються у власність творчих спілок України;

Перелік приміщень, які є державною власністю і передаються у безоплатне довічне користування творчих спілок України;

Перелік будинків і приміщень, які є комунальною власністю і рекомендуються для передачі у власність або в довічне користування творчих спілок України.

Отже, вищезазначена Постанова встановлює передачу майна у безоплатне довічне користування на відміну від Прикінцевих положень Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», де зазначено передачу майна у безстрокове користування. Вважаємо, за доцільне внести зміни до Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» в частині безоплатності користування майном.

На наш погляд, викликає критику застосування терміну «довічне користування», оскільки більш звичним є застосування цього терміну до фізичної особи. Так, зокрема, ст. 744 Цивільного Кодексу України виділяє договір довічного утримання. Тому цей термін не бажано застосовувати до юридичних осіб.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 року №1058 «Про передачу нерухомого майна творчим спілкам», Кабінет Міністрів України зобов'язував Фонд державного майна протягом 1998 року за поданням творчих спілок України передати у їх власність нерухоме майно творчих спілок колишнього Союзу РСР, яке станом на 24 серпня 1991 р. згідно з правоустановчими документами перебувало у віданні творчих спілок колишнього Союзу РСР або у володінні чи користуванні відповідних республіканських або територіальних структур.

Правоустановчими документами, за якими визначається належність нерухомого майна творчим спілкам колишнього Союзу РСР, вважаються їх статuti і положення, статuti і положення творчих спілок України, підприємств, установ та організацій цих спілок, акти прийняття-передачі об'єктів, договори купівлі-продажу, а в разі необхідності інші документи – розподільні баланси, матеріали технічної інвентаризації тощо, оформлені в установленому порядку.

Отже, закон не містить виключного переліку документів, які встановлюють належність майна творчим спілкам, їх підприємствам, установам, організаціям.

Органи, уповноважені управляти державним майном, а зокрема Фонд державного майна України, протягом 1998 року за поданням творчих спілок України був уповноважений передати їм у безоплатне довічне користування нерухоме майно, яке є державною власністю і було в їх користуванні на момент прийняття Верховною Радою України постанови від 10 квітня 1992 р. № 2268-ХІІ «Про майнові комплекси та фінансові ресурси громадських організацій колишнього Союзу РСР, розташовані на території України».

Встановлювалось, що приміщення, які входять до складу зазначеного нерухомого майна, надаються творчим спілкам України для здійснення ними статутних завдань без права передачі в оренду (крім тимчасового надання їх у користування у зв'язку з проведенням культурно-освітніх заходів) і утримуються за рахунок власних коштів.

На наш погляд, також логічно була б заборона укладання не лише договору оренди на це майно, а й договору позички та договорів простого товариства, а також інших договорів, пов'язаних з правом передачі права користування третім особам. Окрім цього було б доцільно заборонити внесення права користування таким майном до статутного капіталу інших юридичних осіб.

Ще з часів римського цивільного права до нас прийшов договір позички, який

відповідно до ст. 827 ЦК України визначається як договір, за яким одна сторона (позичкодавець) безплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку. Однак, внаслідок довготривалого змішування понять «позичка», «позика», «кредитна позичка» на сьогодні склалася ситуація, за якої досить часто (особливо на побутовому рівні) ці поняття ототожнюються.

Ми підтримуємо думку Н. Шиманської, що для уникнення в подальшому такого змішування понять, потрібно змінити назву договору із «позички» на «договір безплатного користування», оскільки саме безплатність користування переданої речі є основною відмежувальною ознакою цього договору. Тим більше, що в українському законодавстві вперше цей договір з'явився у ЦК УРСР 1963 (глава 27) і там договір мав назву саме як «договір безплатного користування»⁶. А на законодавчому рівні бажано затвердити типовий договір безплатного користування.

Відповідно до ст. 835 ЦК України вживання термінів «довічне» і «безстрокове» не мають сенсу, оскільки договір позички припиняється у разі смерті фізичної особи або ліквідації юридичної особи, якій річ було передано в користування, якщо інше не встановлено договором.

На часткову зміну постанови Кабінету Міністрів України від 1998 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2000 року №1832, якою встановлюється, що у власність творчих спілок України разом з нерухомим майном підприємств, установ та організацій творчих спілок колишнього Союзу РСР, розташованих на території України, передаються матеріально-технічні засоби та інше майно, яке перебувало на балансі цих підприємств, установ та організацій на день прийняття зазначеної постанови.

Відповідно до Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» та на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 року №1058 «Про передачу нерухомого майна творчим спілкам» Міністерство економіки, Фонд державного майна і Міністерство юстиції спільним Наказом, зареєстрованим в Міністерстві юстиції 10.09.1998 року за №559/2999, затвердили Порядок передачі нерухомого майна у власність творчих спілок.

Об'єктами передачі, згідно з цим Порядком, є розташоване на території України нерухоме майно (будинки та споруди, що входять до складу цілісних майнових комплексів підприємств, установ і організацій чи їхніх структурних підрозділів, або окремі індивідуально визначені будівлі, споруди, нежитлові приміщення) загальносоюзних творчих спілок колишнього Союзу РСР. Нежитлові приміщення можуть бути об'єктами передачі після виділення їх на підставі розподільчого балансу в окрему облікову одиницю - інвентарний об'єкт - і укладеної угоди з іншими власниками будинку, в якому розташовані ці приміщення, про спільне користування та утримання будинку й прибудинкової території. Не є об'єктами передачі, згідно з цим Порядком, земельні ділянки, на яких розташовані будівлі та споруди загальносоюзних творчих спілок колишнього Союзу РСР.

Оформлення та передача права власності творчим спілкам України на нерухоме майно загальносоюзних творчих спілок колишнього Союзу РСР здійснювались у такому порядку: подання творчою спілкою до Фонду державного майна України правоустановчих і, в разі потреби, інших документів, які підтверджують перебування заявлених об'єктів у віданні відповідної загальносоюзної творчої спілки; попередній розгляд працівниками Фонду державного майна України

відповідності переліку наданих документів вимогам Порядку і передача їх на розгляд комісії; розгляд комісією, що утворюється Фондом державного майна України і творчою спілкою, наданих документів; подання творчою спілкою, на вимогу комісії, додаткових підтвердних документів; складання комісією акта щодо належності зазначених об'єктів відповідній творчій спілці України; видача Фондом державного майна України Свідоцтва про власність та оформлення акта приймання-передачі.

За підписом заступника Голови Фонду державного майна щодо кожного об'єкта (цілісного комплексу або окремого індивідуально визначеного об'єкта) видається Свідоцтво про право власності на майно. Відповідно до дод.№2 Порядку передачі нерухомого майна у власність творчих спілок, затверджено зразок Свідоцтва про право власності на майно.

Натомість, відповідно до п.2 Постанови Кабінету Міністрів України від 6 липня 1998 р. N1017 «Питання державної реєстрації творчих спілок» Кабінет Міністрів України зобов'язав Міністерство юстиції забезпечити виготовлення бланків свідоцтв про державну реєстрацію творчих спілок. Цією ж Постановою затверджено зразок Свідоцтва про державну реєстрацію творчої спілки.

Стаття 18 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» вказує на те, що свідоцтво про право власності на нерухоме майно підписується державним реєстратором прав і засвідчується печаткою.

Виходячи з вищевикладеного, виникає питання чи має право Фонд держмайна видавати Свідоцтво про право власності на нерухоме майно.

Як приклад, можна навести рішення Господарського суду м. Києва - про визнання недійсним наказу Фонду державного майна України та Свідоцтва про право власності за позовом Добродійної патріаршої фундації /місійне товариство/ Патріарха Володимира УПЦ – Київського патріархату до Фонду державного майна України (третя особа – Національна спілка художників України)⁷. Київський апеляційний господарський суд своєю постановою дане рішення залишив без змін⁸.

Дане рішення роз'яснює, що повноваження по передачі майна у власність творчих спілок були надані Фонду державного майна України лише на 1998 рік, а тому, видаючи Наказ та Свідоцтво 31.04.2004 р., Фонд державного майна України діяв з перевищенням наданих йому повноважень.

Однак, як бути тим творчим спілкам, які не встигли протягом 1998 року оформити право власності на нерухоме майно? Вважаємо, що таке посилання на Постанову Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 року №1058 є досить буквальним. Адже, оформлення права власності займає певний проміжок часу. Тобто, якщо воно розпочате 1998 році, а закінчено в 1999 році, то чи означає це що Фонд державного майна України перевищив свої повноваження?

Ще одне неврегульоване майнове питання залишає ст. 22 Закону «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», яка встановлює, що у разі ліквідації творчої спілки майно передається організації – правонаступнику, а коли її немає, – реалізується в установленому законом порядку.

Проте, така конструкція суперечить загальним засадам припинення юридичної особи шляхом ліквідації, оскільки при цьому не може бути правонаступництва⁹.

Виходячи з вищевикладеного, чітко зрозуміло, що з моменту проголошення незалежності України збереглась низка неврегульованих питань стосовно пере-

дачі майна творчих спілок.

1. *Соловійов О.М.* Право власності професійних спілок України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2002. – 19 с. 2. *Чепурнов В.О.* Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004. – 20 с. 3. *Мандрика Л.М.* Право власності політичних партій в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2005. – 18 с. 4. *Кривенко Ю.В.* Цивільно-правовий статус релігійних організацій в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007. – 19 с. 5. *Постанова* Вищого господарського суду України від 25.10.2007р. №17/292-06-10099. 6. *Шиманська Н.* Роль позички в договірних відносинах. [Електроний ресурс] // Щотижнева інформаційно-правова газета «Правовий тиждень». – 2007. – №13(86). Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/authors/author/?uid=101>. 7. *Рішення* господарського суду м. Києва від 08.04.2009 р. №48/126. 8. *Постанова* Київського апеляційного господарського суду від 13.08.2009 р. №48/126. 9. *Кучеренко І.М.* Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2004.